

4. Розвиток філософії освіти в Україні. URL: https://www.medievalist.org.ua/2015/06/blog-post_24.html#google_vignette (дата звернення: 22.03.2024)
5. Філософія : навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/pdf-257559401/257559401>

Кошіль О. П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної і вищої освіти
ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
koshil.o.p@gmail.com

ЛІДЕРСТВО ЯК СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. У статті наголошено на важливості лідерства в сфері освіти, як такого, що може бути ефективною стратегією і тактикою для досягнення професійного успіху педагога, особливо в умовах невизначеності. Здійснено теоретичний аналіз сутності понять «лідерство», «лідер», «лідерські якості». На основі наукових публікацій проаналізовано аспекти розвитку особистості в умовах невизначеності та криз. Охарактеризовано лідерські якості педагога у сучасному освітньому середовищі, де невизначеність є нормою, як такі, що можуть стати ключем до успіху.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, професійний успіх, професійний розвиток, невизначеність.

Abstract. The article emphasizes the importance of leadership in the field of education as such, which can be an effective strategy and tactic for achieving professional success of a teacher, especially in conditions of uncertainty. A theoretical analysis of the essence of the concepts "leadership", "leader", "leadership qualities" was carried out. On the basis of scientific publications, aspects of personality development in conditions of uncertainty and crises were analyzed. The leadership qualities of a teacher in a modern educational environment, where uncertainty is the norm, are characterized as those that can become the key to success.

Keywords: leader, leadership, leadership qualities, professional success, professional development, uncertainty.

На сучасному етапі до стратегічних пріоритетів і цілей Міністерства освіти і науки України належить: побудова системи освіти і науки, що поважає кожного учасника процесу, надає широкі можливості для розвитку та реалізації його потенціалу; формування нової парадигми особистісного розвитку педагогів, можливостей безперешкодно займатись улюбленою справою у своїй країні, щоб

розвивати її. Однак війна уповільнює процеси розвитку освіти, трансформації освітньої системи. До ключових викликів у сфері освіти і науки відносять: втрату людського капіталу; зруйновану інфраструктуру; потребу в трансформації змісту й організації освітнього процесу та наукової діяльності; проблеми, пов'язані з фінансуванням освіти і науки (Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року). Для подолання викликів, трансформації освіти в умовах невизначеності конче потрібні не виконавці, а лідери здатні управляти системою.

Професорка Стенфордського університету, докторка психології, провідна дослідниця в галузі психології особистості, соціальної та вікової психології Керол Двек підкреслює, що виклики - це можливості для зростання: ті, хто має мислення зростання, сприймають виклики як можливості вдосконалення та навчання, а не як загрози, які можуть розкрити, що спонукає до наполегливості та життєстійкості. Авторка переконана, що мислення важливіше за природний талант, тобто успіх окремої людини чи організації, якою вона управляє, залежить від ставлення до життя її лідера. Те, ким ми станемо, залежить від того, що ми думаємо [1].

Лідерство в сфері освіти може бути ефективною стратегією та тактикою для досягнення професійного успіху педагога, особливо в умовах невизначеності. Тому питання освітнього лідерства на сьогодні є надзвичайно актуальним.

Теоретично обґрунтовували феномен лідерства вітчизняні вчені: О. Бойко, В. Бондаренко, Л. Кайдалова, Н. Клішевич, Т. Лях, В. Михайличенко, О. Нестуля, С. Нестуля, О. Романовський, Л. Сергєєва, Р. Сопівник, Т. Спіріна та ін.; зарубіжні: Б. Балдер (B. Balder), Б. Барнес (S. Barnes), К. Бланшар (K. Blanchard), І. Вешлер (I. Weschler), Д. Големан (D. Goleman), Г. Юкл (G. Yukl) та ін.

Формування умов для розвитку лідерських якостей та генерація соціально активної особистості стали предметом дослідження Д. Алфімової, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, В. Татенко, О. Чорної, В. Ягодникова.

Автори О. Нестуля, С. Нестуля на підставі аналізу й узагальнення стверджують, що «лідер – це член групи, ключова роль якого полягає в цілеспрямованні, інтеграції, контролі та зміні діяльності інших членів групи у процесі вирішення групових завдань, за яким група визнає перевагу у статусі й надає право приймати рішення у значущих для неї ситуаціях» [5, с. 71].

Вчені Л. Сергєєва, В. Кондратьєва, М. Хромей переконані, що «лідерство – це вміння пробудити в людей мрію, до якої вони наближатимуться, «вдихнути» в них потрібну для руху енергію» [6, с. 12].

Концепції лідерства визначають три основні підходи до визначення поняття «лідерство»: з позиції лідерських якостей, що підтверджує наявність певних унікальних особистісних якостей, які людина отримує з народження, а також

певного рівня її інтелекту й освіти, виразної зовнішності, впевненості у собі, ініціативності тощо; з позиції визначення лідерської поведінки, де стверджується, що лідерські якості можна успішно розвинути; на засадах ситуативного підходу, що передбачає врахування конкретної ситуації, яка склалася й від якої безпосередньо залежить ефективність лідерства, але особисті якості та поведінка лідера також є важливими факторами та обов'язково беруться до уваги [4].

Особливу значущість механізм лідерства має в контексті педагогічної діяльності, в якій суб'єкт і об'єкт професійної діяльності – люди, де можливості для підвищення ефективності функціонування і розвитку обмежені, оскільки результат не об'єктивований в конкретному продукті або прибутку, а є певною суб'єктивною якістю здобувачів освіти [8].

Зазначимо, що педагогічне лідерство у сучасних умовах розглядають як здатність педагога позитивно впливати на особистісно-професійне становлення здобувача освіти та колег і спрямовувати їх до конструктивної діяльності, продуктивного вирішення завдань, досягнення цілей, зберігаючи при цьому сприятливу психологічну атмосферу співпраці та співтворчості.

Розвиток особистості в умовах невизначеності є важливим аспектом саморозвитку, оскільки вимагає від нас вміння адаптуватися до змін, вміння зміцнювати внутрішні ресурси для подолання труднощів, бути здатним до саморефлексії, мати лідерські якості.

Американські дослідники С. Заккаро, Д. Дей, С. Халпін до основних лідерських якостей відносять: когнітивні здібності, екстраверсію, самосвідомість, емоційну стабільність, відвертість, мотивацію, соціальний інтелект, емоційний інтелект, самоконтроль та вміння розв'язувати проблеми [9, с. 104].

Г. Юкл виділяє такі лідерські якості сучасного фахівця: цілісність, енергія, стійкість до стресу, самовпевненість, внутрішній локус контролю, емоційна зрілість, мотивація до влади, орієнтація на досягнення успіху, потреба в афіліації [11].

Європейські стандарти визначили такі важливі лідерські якості, які мають бути притаманні дієвому лідеру: відповідальність, прагнення до співробітництва, особистісний розвиток, стійкість, обізнаність, цілісність, толерантність [10].

Цікавою є думка психологів щодо ставлення особистості до невизначеності і криз та про вміння перетворювати невдачі на здобутки. Так, вчений П. Лушин розглядає декілька типів ставлення до невизначеності і хаосу, серед яких інтолерантне і толерантне: інтолерантний і «пасивний» тип ставлення - ті, які страждають від невизначеності, інтолерантний і «активний» або «регламентуючий» тип ставлення - ті, хто вступає в боротьбу з нею, привносячи

в своє життя максимум визначеності, регламентації в рамках існуючих схем і стандартів; «утилітарний» тип ставлення, який в загально-психологічних термінах може бути позначений як «толерантний до невизначеності» - ті, хто приймають невизначеність як неминучість, адаптуються, використовують її переваги. Окрім означених типів ставлення до ситуацій невизначеності автор виділяє ще одну особливу групу, до якої входять ті, хто не тільки активно впускає невизначеність в своє життя, але й стимулює її появу [3].

На думку В. Стойкової, на окрему увагу заслуговує модель R. Beghetto щодо агентського процесу творчих дій і результатів під час кризи, оскільки найвищим виявом професійного розвитку педагога є синергетичний рівень сформованості професійної компетентності – педагог здатний генерувати нові знання, створювати дієві технології відповідно до виробничих потреб та педагогічних ситуацій. Авторка зауважує, що «здатність здійснювати акт творчості в кризових ситуаціях серед іншого свідчитиме про готовність педагога до професійного розвитку й удосконалення професійної майстерності» [7, с.19].

У цілому, вчені Дж. Грінберг, Р. Лазарус, Г. Павленко, В. Пічурін, Г. Сельє, І. Томаржевська, І. Ющенко та інші зосереджуються на різних аспектах розвитку особистості в ситуації невизначеності, враховуючи вплив умов життя, ухвалення рішень, толерантності до невизначеності, адаптації до нових умов, тривоги та стресу. Людина, яка вміло адаптується до складних умов, розвиває в собі почуття контролю над ситуацією та вміння подолати стрес.

Проведене дослідження «Лідерство у 21-му столітті. Перетин традиційного та інноваційного» засвідчує, що компетентностями лідерів сьогодні є такі, що спрямовані на вирішення завдань, виконання яких є важливим або дуже важливим для успіху їхньої організації, зокрема здатність управляти у складних і невизначених ситуаціях, управляти через вплив, управляти на відстані, управляти у взаємодії з машинами, здатність швидко приймати рішення [2].

Варто наголосити, що сьогодні сформувався новий контекст очікувань з приводу діяльності лідерів саме в освіті: лідерство в сфері освіти може бути ефективною стратегією і тактикою для досягнення професійного успіху педагога, особливо в умовах невизначеності. Лідерство в освіті сьогодні охоплює: вміння адаптуватися до змін в освітньому середовищі, впровадження ефективних методів навчання та технологій у практику; побудову партнерських відносин з усіма учасниками в освітньому середовищі закладу освіти; рефлексію і саморозвиток; застосування менторингу; готовність приймати ризики та відповідати за прийняті рішення; зосередження не лише на власному розвитку, а й на розвитку оточуючих. У сучасному освітньому середовищі, де невизначеність є нормою, лідерські якості педагога можуть стати ключем до успіху, як для нього самого, так і для його учнів, а також закладу освіти.

Відтак, зважаючи на вище викладене, вважаємо, що вплив лідерства на

професійний успіх педагога в умовах невизначеності має значний вплив. Оскільки, лідерські якості, такі як творчість, впевненість у собі та вміння брати на себе ризики, стимулюють педагогів до впровадження новаторських методів навчання та використання передового педагогічного досвіду; лідер-педагог через свій приклад та підтримку створює атмосферу, де важливо постійно розвиватися і зростати: надихає здобувачів освіти на пошук нових знань, надає їм підтримку та мотивацію у подоланні труднощів та досягненні успіху, стає прикладом для інших колег, спонукає їх до постійного саморозвитку, опануванню нових освітніх методів та технологій, а також до участі в професійних тренінгах, семінарах, вебінарах, проєктах і т. д; лідер-педагог виступає ментором для молодших чи менш досвідчених колег; лідер-педагог регулярно рефлексує свою роботу та шукає шляхи для поліпшення педагогічної практики, прагне до постійного самовдосконалення та професійного розвитку. Отже, лідерство педагога в умовах невизначеності відіграє критичну роль у створенні стабільності, розвитку та успіху освітнього процесу, стимулюванні змін в освітньому середовищі та підвищенні якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Двек К. Налаштуйся на зміни. Нова психологія успіху. Київ: Наш Формат, 2022. 296 с.
2. Лідерство у 21-му столітті. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/humancapital/Deloitte-Global-Human-Capital-Trends-2019-3>.
3. Лушин П. В. Невизначеність та типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги. Психологічне консультування і психотерапія. 2016. Т. 1, Вип. 5. С. 33-40.
4. Мітлош А.В. Психологічний аналіз лідерської обдарованості членів молодіжних громадських об'єднань : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2007. 24 с.
5. Нестуля О. О. Дидактика лідерства. Сучасні погляди на формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти : монографія. О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, Н. В. Кононец. Полтава : ПУЕТ, 2021. 591 с.
6. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. Івано-Франківськ. «Лілея-НВ». 2015. 296 с.
7. Стойкова В., Кулешова О. Тенденції розвитку освітніх потреб педагогів в умовах глобальних суспільних викликів та загроз. Теорія, методика і практика професійної освіти. Том 1. № 96, 2023. С. 14-31.
8. Товканець О. Концепція лідерства в освітньому менеджменті. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2018. № 2 (8). С. 39-43.
9. Day D. V. Leader Development for Transforming Organizations. Lawrence Erlbaum Associates, 2004. 427 p.
10. National Professional Qualification for Headship (NPQH). URL : <https://www.gov.uk/guidance/national-professional-qualification-for-headshipnpqh>.
11. Yukl G. Effective Leadership Behavior: What We Know and What Questions Need More Attention. Academy of Management Perspectives, 2012, 26 (4), P. 66-85. doi: 10.5465/2012.0088.